ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

CHET TILINI O‘RGANISH JARAYONING BOLALAR TALAFFUZIGA TA’SIRI

Turdiqulova Jasmina Hasan qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti
logopediya yo‘nalishi 2-kurs talabasi
turdiqulovajasmina2@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.20483504

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tilini o‘rganish jarayonining bolalar talaffuzi va nutq rivojlanishiga ta’siri ilmiy-pedagogik hamda logopedik nuqtai nazardan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida erta yoshdan xorijiy tilni o‘rganayotgan bolalarda fonetik qabul qilish, artikulatsion moslashuv, tovush talaffuzi va lug‘at boyligining shakllanish jarayonlari o‘rganildi. Shuningdek, ikki va undan ortiq tilli muhitda ulg‘ayayotgan bolalarda uchraydigan talaffuzdagi aralashuv, aksent elementlari va fonetik interferensiyaning nutq rivojlanishiga ta’siri tahlil qilindi.
Kalit so‘zlar: chet tili, bolalar talaffuzi, bilingvizm, fonetik interferensiya, nutq rivojlanishi, artikulatsiya, kommunikativ kompetensiya, xorijiy til ta’limi, logopediya, fonematik eshituv.

Аннотация. В данной статье с научно-педагогической и логопедической точки зрения анализируется влияние процесса изучения иностранного языка на произношение и фонетического восприятия, артикуляционной адаптации, произношения звуков и словарного запаса у детей, изучающих иностранный язык с раннего возраста. Также проанализировано влияние фонетической интерференции, акцента и смешения языков на речевое развитие детей, растущих в билингвальной и многоязычной среде. В статье обосновано, что методические подходы, организованные с учетом возраста и психологических особенностей детей, играют важную роль в развитии правильного произношения, фонематического слуха и коммуникативной компетенции.
Ключевые слова: иностранный язык, детское произношение, билингвизм, фонетическая интерференция, развитие речи, артикуляция, коммуникативная компетенция, обучение иностранному языку, логопедия, фонематический слух.

Annotation. This article scientifically and pedagogically analyzes the impact of foreign language learning on children’s pronunciation and speech development from both pedagogical and speech therapy perspectives. The study examines the formation of phonetic perception, articulatory adaptation, pronunciation skills, and vocabulary development in children learning a foreign language from an early age. In addition, the article analyzes the effects of phonetic interference, accent features, and language mixing on the speech development of bilingual and multilingual children.
Keywords: foreign language, children’s pronunciation, bilingualism, phonetic interference, speech development, articulation, communicative competence, foreign language education, speech therapy, phonemic hearing.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida chet tillarini o‘rganish zamonaviy ta’limning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, bolalarning erta yoshdan xorijiy tillarni o‘rganishga jalb qilinishi dunyo ta’lim tizimida keng qo‘llanilayotgan muhim pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Hozirgi kunda ingliz, rus, koreys, xitoy va boshqa xorijiy tillarni maktabgacha yoshdan boshlab o‘qitish tendensiyasi tobora kuchayib bormoqda. Bu esa bolalar nutqining rivojlanishi, talaffuz shakllanishi va fonetik moslashuviga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham xorijiy tillarni o‘qitishga davlat siyosati darajasida katta e’tibor qaratilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish va ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan qaror hamda farmonlari mamlakatda chet tilini o‘qitish tizimini yangi bosqichga olib chiqdi. Ayniqsa, maktabgacha ta’lim tashkilotlari va boshlang‘ich

sinflarda xorijiy tillarni erta o‘qitish bo‘yicha keng imkoniyatlar yaratildi. Bu esa bolalarning lingvistik rivojlanishi bilan bir qatorda talaffuz va nutq madaniyati masalasini ham dolzarb mavzuga aylantirdi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida yosh avlodning intellektual salohiyatini rivojlantirish, zamonaviy bilim va xorijiy tillarni egallashi uchun shart-sharoit yaratish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Mazkur qonun asosida ta’lim tizimida xorijiy til o‘qitishning zamonaviy metodlari joriy etilib, innovatsion pedagogik texnologiyalar keng qo‘llanilmoqda. Chet tilini o‘rganish bolalarda nafaqat yangi til ko‘nikmalarini, balki tafakkur, eshituv differensiasiyasi va kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi. Ayniqsa, erta yoshdagi bolalarning fonematik eshituv qobiliyati kuchli bo‘lgani sababli ular xorijiy tovushlarni tez qabul qiladi va taqlid qilish orqali talaffuzni oson o‘zlashtiradi. Shu sababli ko‘plab mutaxassislar maktabgacha yosh davrini “til o‘rganishning eng qulay bosqichi” deb hisoblaydilar. Lev Vygotsky bolaning nutqiy rivojlanishi ijtimoiy muhit va muloqot orqali shakllanishini ta’kidlagan. Olimning fikricha, bola faol til muhitida bo‘lsa, uning nutqiy va intellektual rivojlanishi tezlashadi. Zamonaviy sharoitda esa chet tilini o‘rganish bolalar uchun yangi kommunikativ muhitni yaratmoqda. Shuningdek, Noam Chomsky til insonning tabiiy kognitiv qobiliyati bilan bog‘liq ekanligini ilmiy asoslagan. Olimning qarashlariga ko‘ra, bola bir nechta tillarni tabiiy ravishda o‘zlashtirish imkoniyatiga ega. Shu sababli bilingv va multilingv muhitda ulg‘ayayotgan bolalarda tilni qabul qilish jarayoni faol kechadi. Biroq chet tilini noto‘g‘ri metodika asosida o‘qitish ayrim muammolarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Xususan, xorijiy aksentlarga ortiqcha taqlid qilish, tovushlarni noto‘g‘ri talaffuz qilish yoki tillar aralashuvi ayrim bolalarda nutqiy chalkashlik va fonetik interferensiyani yuzaga keltiradi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda ona tili talaffuzi hali to‘liq shakllanmagan davrda ortiqcha til yuklamasi ayrim nutqiy qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

Bugungi kunda ayrim ota-onalar bolani imkon qadar erta yoshdan bir nechta tillarga o‘rgatishga harakat qilmoqda. Ammo mutaxassislar til o‘rgatish jarayonida bolaning yosh, psixologik va nutqiy xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ta’kidlaydilar. Chunki sifatli metodika va to‘g‘ri pedagogik yondashuv mavjud bo‘lgandagina chet tilini o‘rganish bolaning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Chet tilini o‘rganishning bolalar nutqiy rivojlanishiga ta’siri so‘nggi yillarda pedagogika, psixolingvistika, logopediya va neyropsixologiya sohalarida keng o‘rganilayotgan dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, erta yoshda xorijiy tilni o‘rganish bolaning fonematik eshituvini rivojlantiradi, kommunikativ faolligini oshiradi hamda intellektual rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, noto‘g‘ri metodika yoki ortiqcha til yuklamasi ayrim hollarda talaffuzdagi chalkashliklar va fonetik interferensiyani yuzaga keltirishi mumkin.

Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bolaning nutqi muloqot va til muhiti orqali shakllanadi. Olim tilni faqat kommunikativ vosita emas, balki tafakkurni rivojlantiruvchi asosiy omil sifatida baholagan. Shu nuqtai nazardan qaraganda, xorijiy til muhiti bolaning nutqiy va intellektual rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Noam Chomskyning lingvistik nazariyasida inson miyasi tilni tabiiy qabul qilish qobiliyatiga ega ekanligi ta’kidlanadi. Olimning fikriga ko‘ra, bolalar bir nechta tillarni bir vaqtda o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘lib, ayniqsa erta yosh davrida fonetik tizimlarni tez qabul qiladi. Bu esa maktabgacha yoshni xorijiy til o‘rganish uchun eng qulay davrlardan biri sifatida ko‘rsatadi.

Shuningdek, Jean Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bolalar tilni eshitish, kuzatish va faol tajriba asosida o‘zlashtiradilar. Shu sababli chet tilini interfaol metodlar, o‘yinlar, qo‘shiqlar va vizual vositalar orqali o‘qitish samaraliroq natija beradi.

Ilmiy adabiyotlarda bilingv va multilingv muhitning bolalar talaffuziga ta’siri bo‘yicha turli qarashlar mavjud. Ayrim tadqiqotchilar erta yoshdagi bilingvizm bolaning fonematik eshituvini rivojlantirishini va yangi tovushlarni tez qabul qilishiga yordam berishini ta’kidlaydilar. Boshqa tadqiqotlarda esa tillar aralashuvi, xorijiy aksentlarning kuchayishi va artikulatsion chalkashliklar ayrim bolalarda talaffuz qiyinchiliklarini yuzaga keltirishi qayd etilgan.

Zamonaviy ilmiy manbalarda chet tilini o‘rganishda media texnologiyalar va raqamli platformalarning o‘rni ham alohida ta’kidlanmoqda. Ayniqsa, multfilmlar, mobil ilovalar va audio-vizual

dasturlar bolalarda xorijiy til talaffuzini shakllantirishda muhim vosita sifatida qaralmoqda. Biroq ayrim xorijiy media mahsulotlardagi sun'iy aksentlar va noto‘g‘ri talaffuz elementlari bolalar nutqiga salbiy ta'sir qilishi mumkinligi ham qayd etilgan.

Mazkur tadqiqotda ilmiylik, tizimlilik, qiyosiy tahlil va individual yondashuv tamoyillariga asoslangan metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot davomida quyidagi metodlar qo‘llanildi:

- ilmiy-pedagogik va logopedik adabiyotlarni tahlil qilish;
- psixolingvistik manbalarni o‘rganish;
- pedagogik kuzatish;
- bolalar talaffuzini qiyosiy tahlil qilish;
- suhbat va savolnoma metodlari;
- fonetik kuzatuv;
- media kontent tahlili;
- statistik va tavsifiy tahlil metodlari.

Tadqiqot jarayonida xorijiy tilni o‘rganayotgan maktabgacha va boshlang‘ich yoshdagi bolalarning talaffuzi, lug‘at boyligi va nutqiy faolligi kuzatildi. Ayniqsa, xorijiy tovushlarni talaffuz qilishdagi artikulatsion o‘zgarishlar, aksent elementlari va tillar aralashuvi holatlari tahlil qilindi. Shuningdek, bolalarning xorijiy tilni qaysi metodlar orqali o‘rganayotgani ham o‘rganildi. O‘yin asosidagi metodlar, audio-vizual vositalar va kommunikativ yondashuv orqali til o‘rganayotgan bolalarda talaffuz va nutqiy faollik yuqoriroq ekanligi kuzatildi. Aksincha, faqat yodlash va takrorlashga asoslangan metodlar bolalarda nutqiy passivlikni kuchaytirishi aniqlandi. Tadqiqot davomida ota-onalar va pedagoglar bilan suhbatlar tashkil etilib, bolalarning chet tilini o‘rganish jarayonidagi nutqiy holati va kommunikativ faolligi haqida ma'lumotlar to‘plandi. Kuzatuvlar natijasida ayrim bolalarda xorijiy aksentlarga ortiqcha taqlid qilish holatlari uchrashi qayd etildi. Mazkur metodologik yondashuvlar asosida chet tilini o‘rganish jarayonining bolalar talaffuzi va nutq rivojlanishiga ta'siri ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilindi.

Xulosa

Bugungi globallashuv davrida chet tillarini o‘rganish bolalar ta'limining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, xorijiy tilni erta yoshdan o‘rganish bolalarning fonematik eshituvini rivojlantiradi, lug‘at boyligini oshiradi, kommunikativ faolligini kuchaytiradi hamda tafakkur va nutqiy moslashuv jarayoniga ijobiy ta'sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, bolalarning yangi tovushlarni tez qabul qilishi va taqlid qilish qobiliyati chet tilini samarali o‘zlashtirish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Tahlillar davomida interfaol metodlar, o‘yin texnologiyalari, qo‘shiqlar, multfilmlar va kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan xorijiy til mashg‘ulotlari bolalarda to‘g‘ri talaffuz va erkin muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, tabiiy til muhiti va muntazam nutqiy amaliyot bolaning xorijiy tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishiga yordam berishi kuzatildi. Biroq tadqiqot davomida ayrim salbiy jihatlar ham aniqlandi. Xususan, noto‘g‘ri metodika, ortiqcha til yuklamasi va xorijiy aksentlarga haddan tashqari taqlid qilish ayrim bolalarda talaffuzdagi chalkashliklar, tillar aralashuvi va fonetik interferensiyani yuzaga keltirishi mumkinligi kuzatildi. Ayniqsa, ona tili talaffuzi hali to‘liq shakllanmagan davrda bir nechta tillarni intensiv o‘rganish ayrim nutqiy qiyinchiliklarga sabab bo‘lishi mumkin. Shuningdek, tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bolalarga chet tilini o‘rgatishda yosh va psixologik xususiyatlarni hisobga olish juda muhimdir. Til o‘rganish jarayoni bolaga bosim emas, balki qiziqarli va tabiiy kommunikativ faoliyat sifatida tashkil etilgandagina samarali natija beradi.

Xulosa qilib aytganda, chet tilini o‘rganish bolalar nutqiy va intellektual rivojlanishiga katta imkoniyat yaratadi. Biroq bu jarayon ilmiy asoslangan metodika, to‘g‘ri pedagogik yondashuv va logopedik nazorat asosida olib borilishi lozim. Shundagina xorijiy til ta'limi bolalarning talaffuzi, kommunikativ kompetensiyasi va nutq madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati :

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining xorijiy tillarni o‘rganishni rivojlantirishga oid qaror va farmonlari. – Toshkent, 2021–2024.

3. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019.
4. Lev Vygotsky. *Myshleniye i rech*. Moskva, 1982.
5. Noam Chomsky. *Language and Mind*. Cambridge University Press, 2006.
6. Jean Piaget. *The Psychology of Intelligence*. London, 1950.
7. Albert Bandura. *Social Learning Theory*. New York, 1977.
8. Krashen S. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford, 1982.
9. Cummins J. *Bilingualism and Special Education*. New York, 1984.
10. Filicheva T.B., Chirkina G.V. Logopediya asoslari. – Moskva: Prosveshcheniye, 2005.
11. Volkova G.A. Nutq buzilishlari va ularni korreksiya qilish metodlari. – Moskva: Vlados, 2008.
12. Karimova D.S. Chet tilini o‘rganishning bolalar nutqiga ta’siri // Zamonaviy ta’lim. – Toshkent, 2023. – №4. – B. 44–50.
13. Abdullayeva Sh.T. Bilingv muhitda bolalar talaffuzining shakllanishi // Pedagogik mahorat. – Toshkent, 2024. – №2. – B. 37–43.
14. Xaydarova M.A. Bolalarda fonematik eshituvni rivojlantirish metodlari. – Toshkent: Fan, 2021.
15. UNESCO. *Global Education Monitoring Report*. Paris, 2022.
16. UNICEF. *Early Childhood Development and Learning*. New York, 2021.
17. World Health Organization. *Child Development and Communication Guidelines*. Geneva, 2020.